

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра соціально-гуманітарної підготовки

КЕЙС
заняття на тему
«Професійна етика»

Підвищення кваліфікації
працівників патрульної служби

Інформація про викладача:
д.е.н., професор РЕВАК
Ірина Олександрівна
0674440963

Львів -2022

Тема

«Професійна етика. Основи професійної етики працівників правоохоронних органів. Кодекс професійної етики поліцейського»

Лекція – 1 год

Практичне заняття – 1 год

Навчальна мета: поглибити знання теоретичних положень з питань професійного спрямування етики у діяльності поліцейських, засвоїти основні категорії професійної етики, ознайомитись з втіленням норм вітчизняного законодавства у професійній етиці поліцейських.

Виховна мета: сприяти формуванню основних принципів моральної культури особистості дільничного офіцера поліції. Розвивальна мета: сформувати навички морально-етичного оцінювання професійної діяльності дільничних офіцерів поліції.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійні слайди, комп'ютер.

Наочні засоби: малюнки та схеми, мультимедійні презентації.

План лекції (навчальні питання)

1. Суть і завдання професійної етики поліцейських. Основні принципи професійної етики й етикету поліцейського.
2. Особливості професійної діяльності поліцейських та її морально-етичне значення.
3. Моральні вимоги до виконання функціональних обов'язків поліцейськими.
4. Правила етичної поведінки поліцейських: основні принципи, особливості та завдання формування морально-етичних якостей сучасного правоохоронця.

1. Суть і завдання професійної етики поліцейських. Основні принципи професійної етики й етикету поліцейського

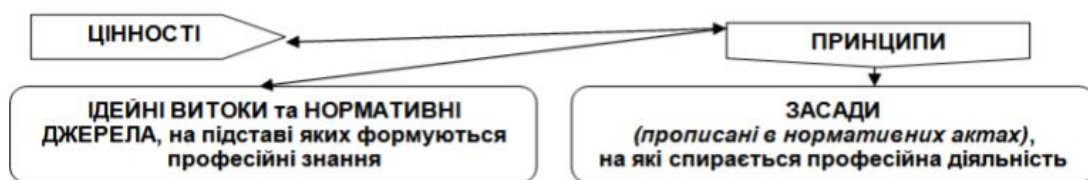
Етика ж спонукає осмислювати кожен вчинок, співвідносити свої дії з людською гідністю, власним сумлінням та відповідальністю перед іншими людьми.

Саме незламність моральних переконань дає змогу людині вистояти в умовах диктатур, війн, таборів, що, на жаль, стали реаліями ХХ століття. Доказом цього можуть послужити спостереження відомого психолога Б. Беттельхейма [17] під час його ув'язнення у фашистському концтаборі. Він, зокрема, стверджує, що ті, хто прагнув будь-що зберегти своє життя, зрештою або переходили на службу до табірному начальству, або гинули. Ті ж, хто мав усталені моральні переконання, виживали і не піддавалися спробам табірному начальству нівелювати їхню особистість і впливати на них.

Отже, саме моральні переконання особистості є основою її існування і діяльності, а також надійним захистом під час різноманітних зовнішніх

випробувань. Як показує досвід, все це стосується не лише окремої людини, а й суспільства в цілому.

Відчуття власної громадянської ідентичності є неможливим без залучення до спільної справи суспільного упорядкування задля реалізації спільного суспільного блага. На засадах цієї ідеї побудована мотиваційна складова як для всієї правоохоронної діяльності, так і для будь-якої професійної діяльності у суспільстві. Цінності верховенства права, гуманізму, професіоналізму відіграють вирішальну роль у формуванні професіонала. Роль цінностей у процесі набуття професійних навичок і вмінь – надання раціональної, системної єдності ідейному конструкту професійної діяльності поліцейського. Так, кожна з цінностей реалізується через низку принципів професійної діяльності, що зафіксовані у нормативних і нормативно-правових актах. Саме поєднання та реалізація цінностей і принципів професійної діяльності поліцейського у світогляді професіонала сприяє досконалості й цілеспрямованості особистості поліцейського, дозволяє протистояти професійній моральній деформації.

Отже, основні принципи професійної етики поліцейського – це основоположні ідеї, керівні начала, покладені в основу професійної діяльності поліцейських, в яких фіксуються ціннісні та ідеологічні засади публічного життя суспільства. Недотримання цих вимог ставить під сумнів легітимність здійснення професійної діяльності, підриває довіру до професіоналізму як до певної кваліфікаційної якості людини, загрожує загальною недовірою громадськості до програм державного менеджменту і, у крайніх своїх виявах, соціальними заворушеннями.

Принципи професійної діяльності закладають основи професійного статусу поліцейського. Професійний статус поліцейського – це особливе становище у соціальній системі суспільства, пов'язане з певними очікуваннями, правами й обов'язками. Межі цих очікувань, прав та обов'язків визначені основними принципами професійної етики поліцейського. Статусу поліцейських належить низка важливих факторів: фіксація прав і соціального захисту поліцейських, умови праці та професійна підготовка. Принципи професійної етики поліцейського, прописані у Конституції України, Законах України «Про Національну поліцію», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», наказі МВС України від 09.11.2016 № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських»:

- верховенства права;
- дотримання прав і свобод людини;
- законності;
- відкритості та прозорості;
- політичної нейтральності;

- взаємодії з населенням на засадах партнерства;
- безперервності;
- справедливості, неупередженості та рівності.

Фіксація основних етичних принципів у процесі укладання нормативно-правових актів дає можливість повніше розкрити сутність і призначення професії поліцейського, і, водночас, показати очікування й запити суспільства до його професійної діяльності.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА <i>як цінність</i>	ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	ГУМАНІЗМ <i>як цінність</i>
<i>справедливість, дотримання прав і свобод людини, законність, рівність</i>	ПРОФЕСІОНАЛІЗМ <i>як цінність</i> <i>служіння суспільству, відкритість і прозорість, політична нейтральність, безперервність, взаємодія з населенням на засадах партнерства</i>	<i>толерантність, неупередженість, свобода совісті, гендерна рівність</i>

Зазначимо, що дана класифікація є досить умовною та умоглядною, оскільки всі принципи професійної етики поліцейського є взаємопов'язаними. Можна запропонувати й іншу типологізацію основних етичних принципів професійної діяльності поліцейського, що ґрунтується на смисловому структуруванні прописаних у нормативних актах засад професійної діяльності поліції.

Концептуальні засади професійної діяльності	<i>верховенство права, справедливість, дотримання прав і свобод людини, законність, рівність</i>
Світоглядні засади професійного мислення	<i>толерантність, неупередженість, свобода совісті, гендерна рівність</i>
Процесуальні засади професійної діяльності	<i>служіння суспільству відкритість і прозорість, політична нейтральність, безперервність, взаємодія з населенням на засадах партнерства</i>

Зауважимо, що дієвість процесуальних засад професійної діяльності залежить від їх ідейного окреслення у концептуальних засадах професійної діяльності та світоглядних засадах професійного мислення. Так, вітчизняні науковці неодноразово акцентували увагу на основних якостях, які працівник поліції повинен обов'язково мати: почуття справедливості, гуманність, відповідальність, неупередженість. Крім цього, працівник поліції має поєднувати всі вищевказані якості з умінням втілювати етичні принципи у відповідні форми зовнішньої поведінки, в основі якої – повага до людини та її гідності, ввічливість, тактовність, скромність, естетична привабливість і доцільність вчинків.

Акцентуючи на цінностях і принципах правоохоронної діяльності, не можна оминути таких важливих у сучасному професійному світі феноменів, як професійна (поліцейська) культура, репутація, чесноти професіонала. Спрямування до ідейних засад професійної діяльності має змістити акценти від вимог і зобов'язань, сформованих щодо професіонала суспільством, до

внутрішньої готовності й потреби обирати певну професію, пов'язувати з нею своє життя, усвідомлювати, чи відповідає стиль професійного життя та цінності професії особистим цінностям і переконанням, фактично – це виведення на перший план позиції ставлення до себе, чого у вітчизняній професійній етиці майже немає. Загальновідомою є така класифікація професійних стосунків, або відносин:

1) ставлення до оточення: скромність, гордість за свою професію, повага, почуття гідності та честі – у себе й інших, сумління, справедливість, вимогливість, правдивість, порядність, доброзичливість, постійна готовність прийти на допомогу;

2) ставлення до виконання службових обов'язків: мужність, витримка, стійкість, рішучість, вимогливість, дисциплінованість, принциповість, сміливість, ініціативність, чесність, безкорисливість, ретельність, відповідальність;

3) ставлення до Батьківщини, суспільства, держави, народу: патріотизм, відданість, вірність обов'язку, відповідальність, самовідданість».

Зауважимо, що для реалізації принципів професійної етики, потрібна зорієнтованість, націленість людини на їхнє здійснення, зафіксована в певних сформованих якостях, що є втіленням зразкової поведінки професіонала.

2. Особливості професійної діяльності поліцейських та її морально-етичне значення

Безпосереднє завдання етики – допомогти осмислити моральні проблеми, що нас хвилюють, на рівні, досягнутому культурою людства, і разом з тим усвідомити неповторність власної ситуації, для розуміння якої необхідні творчі зусилля власної волі.

Морально-професійні кодекси виконують певні соціальні функції:

– пізнавальну, яка відображає процеси суспільно-професійного розподілу праці за певних історичних умов;

– регулятивну, яка забезпечує взаємозв'язок фахівців із суспільством;

– ціннісно-орієнтаційну, яка формує уявлення про моральний ідеал.

Походження, сутність, специфіку, суспільні функції морально-професійних норм і відносин, закономірності їх розвитку на різних історичних етапах якраз і вивчає така прикладна соціально-філософська дисципліна, як професійна етика.

Професійна етика формує кодекс правил, що визначає поведінку фахівця у службовій ситуації, формує глибоке усвідомлення моральної відповідальності за виконання службового обов'язку. Вона повинна народитися в надрах професійного співтовариства, а не нав'язуватися іззовні. У процесі професійної практики норми поведінки повинні «відкриватися», а не наказуватися.

Основне призначення професійної етики – вплив на свідомість особи з метою вдосконалення її як фахівця і сприяння найбільш ефективному вирішенню професійних завдань. Етичні вимоги, вироблені в конкретній професійній діяльності, є виявом загальної моралі.

Завдання професійної етики – провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, обґрунтувати систему норм, що регулюють відносини людей у певній сфері діяльності. Професійна етика покликана також сприяти втіленню гуманістичних імперативів у специфічні умови професійної діяльності, встановити межі бажаного, дозволеного і неприпустимого, обґрунтувати морально-професійний ідеал та взірць поведінки в конкретній сфері професійної діяльності.

Професійна етика має дати рекомендації професіоналам щодо моральної складової у виконанні професійних обов'язків. Важливою складовою професійної етики є також вивчення конфліктних форм поведінки і визначення засобів розв'язання конфліктів у різних професійних сферах, дослідження причин деформації морально-професійної свідомості і визначення шляхів її викорінювання.

Центральним поняттям професійної моралі є поняття професійного обов'язку, яке тісно пов'язане з поняттям відповідальності. Взагалі, професійна етика – це теорія професійної моралі, яка визначає ставлення людини до свого професійного обов'язку. Професійний обов'язок як такий має об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона обов'язку являє собою чітко сформульовані завдання, поставлені державою перед працівниками тієї чи іншої сфери. Суб'єктивна – внутрішнє переконання в справедливості і правоті справи, якій присвячується життя. Професійний обов'язок визначається взаємодією норм права і норм моралі, оскільки норми моралі регулюють внутрішнє усвідомлення людиною своєї поведінки, а норми права – зовнішню форму поведінки.

Діяльність правоохоронних органів завжди перебуває під пильною увагою суспільства, оскільки її результати безпосереднім чином позначаються на гарантуванні безпеки особистості, суспільства і держави, реалізації їхніх законних інтересів. Правоохоронці забезпечують правопорядок, захист прав, свобод і власності громадян з використанням примусових заходів і обмеження прав особистості. Все це породжує комплекс протиріч як у суспільній, так і в індивідуальній свідомості. Суспільство надає співробітникам правоохоронних органів не тільки правові, але й моральні санкції на проведення відповідної діяльності щодо охорони і захисту прав громадян з використанням владних повноважень. Це накладає на них високу відповідальність за суворе і точне дотримання законності і меж допустимості дій, пов'язаних з виконанням службових обов'язків. Отже, йдеться про моральні вимоги до поведінки працівників поліції.

Одним із важливих завдань професійної етики правоохоронців є нівелювання професійної деформації, яка може виявлятися в грубому поводженні з правопорушниками, зловживанні владними повноваженнями, надмірній підозрілості, пияцтві, використанні в мовленні жаргонізмів, нецензурної лайки, нехтуванні моральністю засобів досягнення мети. Неуважність до моральної культури, до морально-психологічного клімату

службового колективу призводить не лише до зниження якості службової діяльності, але й до загальної деградації, до повного розвалу колективу.

Як показує практика, саме моральна стійкість, високий рівень особистісної культури є запорукою уникнення професійної деформації. Проблема попередження морально-професійної деформації поліцейських має загальнодержавне значення, оскільки від її вирішення залежить не лише ефективність діяльності працівників Національної поліції та їхній імідж, але й загальносуспільний морально-психологічний клімат, а також ставлення громадян до влади в цілому.

У багатьох випадках ці якості впливають на ефективність службової діяльності ніяк не менше, ніж професійна компетентність. Тож не дивно, що нині проводиться докладний аналіз моральних якостей і культури працівників Національної поліції під час їхньої атестації чи переатестації, коли вони висуваються на більш високу посаду. Таким чином, моральність і культура є важливою складовою професійної компетенції правоохоронця.

3. Моральні вимоги до виконання функціональних обов'язків поліцейськими.

Професійна етика поліцейського має деонтологічний характер. Від чіткості, зрозумілості та належного відтворення у нормативних документах норм і вимог професійної етики залежить ефективність роботи працівника. Виявлення та чітке формулювання місії поліцейської служби – підґрунтя для побудови всієї системи етики поліцейських і фактор ствердження моральних відносин між поліцією як органом виконавчої влади й громадянами.

Призначення поліцейської служби формує визначення місця поліцейських у суспільстві, є стрижнем для формулювання засад професійної діяльності та відповідних вимог до представників поліції, масштабом для оцінки їхньої діяльності.

Реформування правоохоронної системи, її орієнтація на міжнародні стандарти правоохоронної діяльності, вимагає від поліцейського професіонала визначення цілей і змісту інновацій у професійній діяльності. Втілення інновацій пов'язане із засвоєнням ключових понять і категорій, завдяки яким розкриваються призначення й цінності професійної діяльності.

Зазначені поняття дають можливість скласти конструктивне уявлення про завдання професійної діяльності, занесеної до системи соціальних відносин, допомагають зрозуміти взаємозв'язок і взаємодію таких соціальних інститутів, як громадянське суспільство й поліція.

На жаль, нині в правоохоронній діяльності, як правило, спостерігаємо слідування букві закону без врахування соціокультурних передумов і здобутків соціогуманітарного осмислення базових принципів і цінностей цієї професійної діяльності. Інша знакова проблема полягає в локальності, фрагментуванні знань: ідеться про юридичні, економічні, філософські науки, обмін напрацювань між якими часто має суто формальний, декларативний характер. Між тим, понятійний апарат, який використовують у нормативній базі, має

бути уніфікованим щонайменше для всіх професій, залучених до сфери державної служби, що сприяє створенню єдиного смислового простору соціальної дії та соціальній комунікації й порозумінню.

Ефективна діяльність поліції є запорукою злагодженого функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, необхідною умовою захисту законних прав й інтересів громадян.

У Європейському кодексі поліцейської етики акцентовано на основоположних цілях поліцейської служби у демократичній державі: підтримання громадського спокою, законності та правопорядку у суспільстві; захист і повага до основоположних прав і свобод людини; попередження та протидія злочинності; виявлення злочинів; допомога та служба громадськості.

Для забезпечення виконання цих завдань, операції з охорони правопорядку повинні відповідати базовим критеріям принципу верховенства права, тобто задовольняти національні й міжнародні стандарти, а відповідне національне законодавство має бути сформульованим достатньо чітко й зрозуміло та доступним для громадськості.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» завдання поліції полягає в наданні поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки й порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Щоб забезпечити виконання цих завдань, операції з охорони правопорядку повинні відповідати базовим критеріям принципу верховенства права – задовольняти національні й міжнародні стандарти, а відповідне національне законодавство має бути у вільному доступі для громадськості та сформульованим достатньо чітко й зрозуміло.

У «Пояснювальному меморандумі» до «Європейського кодексу поліцейської етики» здійснено аналіз цінностей і норм, характерних для поліції у сучасному суспільстві. Так, зокрема зазначається, що: «у демократичних суспільствах, заснованих на верховенстві права, поліція виконує традиційні функції: запобігання, боротьба, виявлення злочинності, забезпечення публічного спокою, забезпечення права, збереження публічного порядку й захист основоположних прав людини. До того ж, у цих суспільствах поліція надає різноманітні послуги соціального характеру, які супроводжують іншу її діяльність. Вона має власну дискрецію під час виконання цих функцій. Поліція в демократіях допомагає підтримувати цінності демократії й сама сповідує ці цілі. Загалом громадськість погоджується та насправді схвалює здійснення поліцією легітимної влади доти, доки помітно, що поліція виконує свої завдання в етично прийнятні способи та заради гідних демократичних цінностей. Тож, коли вона задовольняє ці вимоги, поліція має повне право

розраховувати, що громадськість довірятиме їй виконувати її обов'язки та співпрацюватиме з нею в цьому» [3].

Організаційна структура поліції повинна сприяти завоюванню та підтриманню громадянської довіри до поліції «як професійної правоохоронної структури, що знаходиться на службі громадськості» [3].

Необхідні організаційні заходи мають сприяти ствердженню довірливих відносин з громадськістю та налагодженню ефективного співробітництва з іншими органами, місцевими спільнотами, неурядовими організаціями й представниками громад, зокрема й з етнічними меншинами.

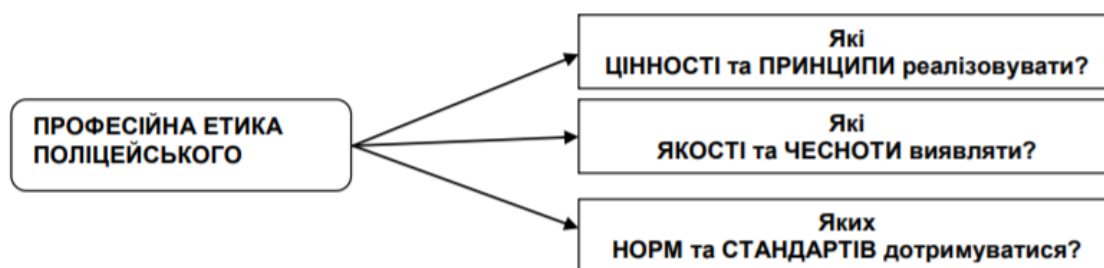
У демократичному суспільстві поліція наділена повноваженнями відповідно до закону. Громадськість довіряє поліції в тому, що вона (поліція) не зловживатиме своїми повноваженнями. Як тільки з'являються зловживання, це шкодить загальній вірі у справедливість, виникає загроза того, що цивільне населення буде використовувати власну систему відновлення справедливості.

Призначення поліцейської служби формує усвідомлення місця поліцейських у суспільстві; воно є стрижнем для побудови засад професійної діяльності та відповідних вимог до представників поліції, масштабом для оцінки їхньої діяльності. Сьогодні існують різні стратегії діяльності держави, різні тлумачення професійної місії поліції та поліцейських, зокрема «традиційна», орієнтована на служіння народу та державі, та «модернова», що має на меті, перш за все, надання послуг громадянам («сервісна модель»). З огляду на спільні завдання державної служби, відобразимо в таблиці сутність, домінуючі цінності, конкурентні переваги та предмет критики цих стратегій.

Підходи до місії поліції

Особливості	Робота поліції як служіння	Робота поліції як надання послуг
Суть підходу	Служба в поліції – честь і священний обов'язок.	Поліція – виробник послуг, різновид найму.
Домінуючі цінності	Громадянськість, рівність, представництво, відповідальність, нейтральність.	Орієнтація на користувача, ефективність, змагальність, менеджеризм, гнучкість, ініціативність, партнерство.
Конкурентні переваги	Орієнтація на справедливість, усталені стандарти професійної етики, націленість на рівне ставлення до всіх громадян.	Чітко сформульовані вимоги, кількісні критерії ефективності, усвідомлена оптимізація структури та параметрів органів управління.
Предмет критики	Труднощі з оптимізацією роботи поліції.	Ослаблення традиційно міцної корпоративної етики, ризик формування бізнес-іміджу поліції.

І перший, і другий підходи мають свої переваги й недоліки. Як зазначає фахівець у сфері публічного управління Т. Е. Василевська [1]: «найбільш продуктивним було б поєднання двох представлених підходів». Таким чином, моральне призначення поліції виражалось б у формулі: «Поліцейські служать народу України, задовольняючи його потреби в послугах держави». Навколо місії професії побудована вся професійно-етична система діяльності поліції:

Виявлення ціннісних підвалин діяльності поліції надає осмисленості та змістовної наповненості правоохоронній діяльності. Цінності відтворюють те, що є значущим. Цінності, які відстоює поліція у демократичному суспільстві, – наголошення на людській, соціальній та культурній важливості, якими є життя та гідність людини, повага до неї, справедливість, солідарність тощо.

Верховенство права, гуманізм, професіоналізм можна назвати базовими цінностями професійної діяльності поліцейського; вони мають регулятивну значущість, конститутивність використання, формують фундамент здатності усвідомлення сутності та призначення професії поліцейського. Верховенство права є гарантованим Конституцією підґрунтям співжиття людей в українському суспільстві; має закріплення та реалізацію у політичних програмах, зокрема у політичному курсі на євроінтеграцію.

Гуманізм як визнання людини найвищою соціальною цінністю, тобто всебічне утвердження цінності людської особи й особистості, є вихідним у побудові будьякого політичного, економічного, соціального чи освітнього проєкту.

Професіоналізм як форма самовизначення, стилю життя, способів діяльності й алгоритмів дій, що розгортаються у публічній сфері, є ознакою соціальної зрілості, автономії та суверенності особи.

Цінності верховенства права, гуманізму, професіоналізму постають «формулами» моральності професіонала, суб'єктивний характер сприйняття яких залежить від рівня освіти та життєвих ціннісних орієнтацій працівника.

Роз'яснення суті верховенства права міститься у «Пояснювальному меморандумі» до «Європейського кодексу поліцейської етики» [3]: «Верховенство права перш за все передбачає, що ті, хто творять, тлумачать і застосовують закон, повинні підкорятися цьому закону. Іншими словами, поліція повинна підкорятися законам, застосування яких вона забезпечує. Саме за цією ознакою можна судити про поліцію справжньої демократії: вона підкоряється тому самому закону, який вона захищає. Роль поліції в захисті та збереженні верховенства права настільки важлива, що, спостерігаючи за поведінкою поліції в демократії, можна судити про її рівень». Усвідомлення гуманізму як цінності й базового принципу у сучасну епоху стрімких соціальних і технічних змін зазнало відчутної трансформації та дотепер є нерозривно пов'язаним зі світоглядною установкою та принципом індивідуалізму.

Професійна діяльність, професіоналізм – це не лише знання про процесуальність/певний алгоритм дій, а й усвідомлення та виконання етичних

норм і приписів щодо здійснення професійної діяльності. Ці норми та приписи є похідними від основних принципів професійної етики. Будь-яка професійна діяльність, без винятку, є діяльністю в межах принципів і норм професійної етики. Сучасне суспільство динамічне, перебуває в процесі постійних змін, і кожне нове покоління висуває нові запити й вимоги до професійної діяльності. На динаміку змін у суспільстві істотно впливає врахування/не врахування особистісних задатків молодих людей у процесі професійної орієнтації, можливості набуття ними професійних компетенцій відповідно до особистих схильностей і уподобань. Чим повніше ця здатність буде реалізована, тим успішніше та швидше відбудуться суспільні перетворення й сформулюються нові запити щодо оптимізації різних сфер професійної діяльності.

Отже, у професійній етиці особливі вимоги до поведінки особистості передусім сформульовані з огляду на необхідність фіксації специфічних форм соціальної відповідальності, вираженням таких відносин людини до інших людей, які безпосередньо залежать від її індивідуального рішення та які найчастіше неможливо проконтролювати жодним іншим засобом, окрім як через ствердження етичної норми, що має обмежувальний або попереджувальний характер.

Результатом реалізації цінності професіоналізму є формування довіри до себе та своєї професійної діяльності. Довіра – ставлення до іншої особи та до її дій, яка ґрунтується на впевненості в її правоті, вірності, добросовісності, чесності.

Дійове функціонування права (як зазначав І. Кант: «Право однієї людини закінчується там, де починається право іншої людини») є передумовою створення довірливих відносин. Однак навіть у правовій державі довіра не виникає автоматично, її примноження потребує часу й зустрічних зусиль з боку соціальних груп та інститутів. Довіра тісно пов'язана з легітимністю влади, яка виражає зв'язок інтересів людей з їхньою внутрішньою оцінкою та залежить від їхнього світосприйняття, і визнанням соціальної ієрархії, суспільного розподілу праці як атрибуту розвинутого суспільства.

4. Правила етичної поведінки поліцейських: основні принципи, особливості та завдання формування морально-етичних якостей сучасного правоохоронця.

В умовах реформування правоохоронної системи України важливого значення набуває питання щодо дотримання норм професійної етики працівниками Національної поліції України. Специфіка роботи поліцейських полягає у постійному контакті з громадянами, що у свою чергу вимагає ретельного дотримання конституційних норм в частині охорони прав і свобод людини. Адже згідно статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Також статтею 1 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і

порядку. Таким чином, охорона прав і свобод людини є одним із основних завдань у професійній діяльності поліцейських [2].

Виходячи з вимог законодавства, мають визначатись й етичні основи правоохоронної (поліцейської) діяльності. Професійна етика поліцейських є складовою більш загального поняття – юридичної деонтології. Дослідники розрізняють такі різновиди юридичної деонтології:

1) загальну – що включає основні аспекти характеристики належного, обов’язкового в повсякденній поведінці юриста при виконанні ним службових функцій;

2) нормативну – що обґрунтовує практичні моральні рекомендації, соціальні норми-вимоги (нормативні приписи) до юриста будь-якої спеціалізації;

3) спеціальну – що висвітлює специфічні деонтологічні особливості конкретних спеціалістів-правників (адвоката, прокурора, слідчого, нотаріуса та ін.), їх професіограми.

Предмет юридичної деонтології являє собою оптимальну систему правил, якими повинен керуватись юрист. Для поліцейського ці правила мають бути визначені на нормативному рівні. Так, у статті 19 Конституції України зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських визначені Законом України «Про Національну поліцію». Принципи діяльності поліції, визначені розділом II вказаного Закону, покладені в основу Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 9 листопада 2016 року № 1179 (далі – Правила). Відповідно до пункту 1 розділу I зазначеного нормативного акту ці Правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських [4].

Нормативні вимоги, що регламентують поведінку поліцейських згруповані по розділах. Розділ I Правил містить загальні положення, що окреслюють коло дії цих Правил та визначають основні принципи, на яких ґрунтується діяльність поліцейського. Розділ II конкретизує основні вимоги до поведінки поліцейського під час виконання службових обов’язків. У розділах III та IV визначено правила поводження поліції із затриманою особою та взаємодії поліції із громадськістю та іншими державними органами. Розділ V визначає основи контролю керівників органів (підрозділів) поліції за дотриманням етики поліцейським.

Водночас, незважаючи на прийняття нормативних актів, що регламентують основи професійної поведінки поліцейських, ряд питань залишаються неналежним чином врегульованими. Зокрема, як у Законі України «Про Національну поліцію», так і у Правилах відсутні норми, що регулюють основи взаємодії поліцейських та працівників інших правоохоронних органів. Ця проблема потребує вирішення з огляду на реформу правоохоронної системи України, в ході якої створено нові правоохоронні структури, зокрема

Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань. Також слід взяти до уваги і вимоги Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення підслідності в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Статтею 5 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Пункт 1 розділу IV Правил визначає, що поліцейський виконує свої службові обов'язки в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямовує свою діяльність на задоволення їхніх потреб. В жодній іншій нормі зазначеного розділу не міститься правил взаємодії з іншими правоохоронними органами.

У Дисциплінарному статуті Національної поліції України також відсутні норми, що регламентують основи взаємодії поліцейських з іншими органами правопорядку [6].

Таким чином, вищезазначені акти містять норми, що мають певною мірою декларативний характер. Це обумовлює доцільність доповнення Правил етичної поведінки поліцейських окремим розділом стосовно основ взаємодії з іншими органами правопорядку.

Крім того, у профільному Законі та у Правилах відсутні норми, які регламентують поведінку поліцейських у позаслужбовий час. Зокрема, в основних вимогах до поведінки поліцейського (розділ II Правил) визначено, що повинен робити поліцейський під час виконання службових обов'язків (пункт 1 розділу II Правил) та що заборонено поліцейському під час виконання службових обов'язків (пункт 2 розділу II Правил). Відсутність належної регламентації питань поведінки поліцейських у позаслужбовий час є істотною прогалиною законодавства, що вимагає належного правового врегулювання.

План практичного заняття

Методичні вказівки щодо проведення

1. Загальне обговорення:

А. Розкрийте Ваше розуміння предмета професійної етики поліцейського. Як професійна етика відображає основні вимоги до поведінки поліцейських та особливі міжособистісні відносини, що виникають під час цього? Свою позицію аргументуйте на прикладах з практики Вашої безпосередньої правоохоронної діяльності.

Б. Проаналізуйте основні принципи професійної етики поліцейського. Наведіть приклади їх впровадження у практичну діяльність Вашого підрозділу.

2. Робота в малих групах за завданням. Група ділиться на підгрупи по 6 осіб в кожній. Кожній підгрупі надається текст завдання для обговорення і вирішення. Після обговорення в підгрупі відбувається загальне обговорення ситуації. Кожній підгрупі надається можливість висловити свою думку та

поставити питання і тренеру, і іншим учасникам дискусії. Всі відповіді мають бути надані з використанням тексту лекції до відповідної теми.

Ситуаційні завдання:

1. Обговоріть та поясніть, як у діяльності поліцейського забезпечуються основні принципи професійної етики. Одна група розкриває зміст теоретичних положень професійної етики, інша - на прикладах з практичної діяльності підрозділу розкриває специфіку їх впровадження у діяльність поліцейських.

2. Як у поведінці поліцейського можуть проявлятися його високі моральні якості?

3. Виробіть алгоритм спілкування поліцейського з: а) іноземцем, який потребує правової допомоги; б) колегами по роботі; в) представниками громадськості (в якості сторін моральної комунікації виступають члени малих груп).

4. Вирішення ситуаційних завдань.

Ситуаційне завдання 1

Підтвердити або спростувати твердження: Професійні морально-етичні деформації під впливом деяких особливостей професійної діяльності виступають специфічними проявами в особі поліцейського, таких психологічних змін, які починають негативно впливати на здійснення цієї діяльності і на психологічну структуру самої особи.

Завдання. Відповіді аргументувати теоретично, юридично та на основі аналізу практичної діяльності практичного підрозділу Національної поліції України, який представляють слухачі.

Ситуаційне завдання 2

Сформулюйте Ваше тлумачення такого положення Правил етичної поведінки поліцейських. Професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень етичної поведінки, у спосіб, що визначені Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, а також цими Правилами.

Завдання. Відповіді аргументувати теоретично, юридично та на основі аналізу практичної діяльності практичного підрозділу Національної поліції України, який представляють слухачі.

Ситуаційне завдання 3

Доведіть доцільність включення у Правила етичної поведінки поліцейських такої заборони:

Допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками. Яку важливу проблему фіксує це положення у контексті формування морально-етичних якостей поліцейського у рамках взаємовідносин з громадянами.

Завдання. Відповіді аргументувати теоретично, юридично та на основі аналізу практичної діяльності практичного підрозділу Національної поліції України, який представляють слухачі.

Контрольні тестові питання

1. Предмет професійної етики – це...

- А) особливості дій у екстремальних ситуаціях;
- Б) ставлення до навколишнього середовища;
- В) взаємовідносини у професійному колективі;
- Г) ставлення до особистої гігієни.

2. Професійна солідарність - це...

- А) умова людського співжиття;
- Б) принцип професійної етики;
- В) різновид дружби;
- Г) допомога людині, яка цього потребує.

3. Корпоративна етика – це...

- А) система домовленостей між членами професійної спільноти;
- Б) сукупність настанов, що регулюють етичні відносини у колективі;
- В) різновид взаємодопомоги;
- Г) всі відповіді правильні.

4. До загальних принципів професійної етики слід зарахувати...

- А) законність;
- Б) рішучість;
- В) професійну солідарність;
- Г) ідейну переконаність.

5. Завдання професійного етичного кодексу полягає у...

- А) визначенні конкретних ситуацій у діяльності члена професійного колективу;
- Б) навчанні правилам виконання функціональних обов'язків;
- В) визначенні дисциплінарного покарання;
- Г) формуванні навиків виконання роботи у екстремальних умовах.

6. Що із переліченого у діяльності поліцейського впливає на його морально-етичну поведінку?

- А) сумлінне виконання доручень;
- Б) наявність професійних деформацій;
- В) байдужість до проблем громадян;
- Г) емоційність її здійснення.

7. До основних моральних вимог до поліцейських слід зарахувати:

- А) сумлінне виконання доручень;
- Б) ставлення до людини як до найвищої цінності;
- В) дотримання принципів вимогливості;
- Г) переконаність у справедливості своїх вчинків.

8. Прояви психологічних змін поліцейського під впливом особливостей професійної діяльності – це...

- А) девіації;
- Б) професійні деформації;

- В) недоліки у роботі;
- Г) серйозні порушення законів.

ВИСНОВКИ

Проблема співвідношення моралі і права посідає важливе місце в сучасній етиці, оскільки вона пов'язана зі специфікою відношення «людина – суспільство – держава». І мораль, і право є сукупністю загальних, досить сталих норм, правил поведінки, які ґрунтуються на уявленнях про належне і справедливе і стосуються всіх сфер життєдіяльності. Єдність моралі і права обумовлюється спільністю їх призначення – створенням зразка поведінки, встановленням і підтримкою соціального порядку.

З метою формування в поліцейських почуття відповідальності стосовно дотримання професійно-етичних норм поведінки під час виконання службових обов'язків, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до Національної поліції України видано Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» від 09.11.2016 року.

Оптимальна модель місії поліції може бути виражена формулою: «Поліцейські служать народу України, задовольняючи його потреби в послугах держави». Цінності є змістовним, сутнісним наповненням принципів, взаємообумовлюють та взаємодіють. Причому виявлення ціннісних підвалин діяльності поліції надає осмисленості та змістовної наповненості правоохоронній діяльності. Виокремлено й обґрунтовано основні цінності професійної діяльності поліцейського: верховенство права, гуманізм, професіоналізм. Принципи професійної етики:

- окреслюють у загальній формі об'єктивно обумовлену вимогу щодо учасників суспільних відносин;
- слугують засобом самообмеження державної влади;
- є керівництвом для досягнення цілей правового регулювання;
- формують – разом із цінностями – ідейне поле філософії професійної діяльності.

Запропоновані схеми типологізації основних принципів професійної етики поліцейського забезпечують наочність сприйняття та полегшують усвідомлення ступеня їхньої теоретичної розробки та відтворення у вітчизняних нормативнозаконодавчих актах.

Зважаючи на огляд основних принципів професійної діяльності та їхньої реалізації у нормативних актах, слід відзначити, що: у вітчизняному законодавстві низка таких важливих факторів, як фіксація прав і соціального захисту поліцейських, умови праці та професійна підготовка потребують чіткішої артикуляції, доопрацювання та доповнення; передусім ідеться про проблеми формування особистісних внутрішніх, власне морально-етичних якостей професіонала, а не лише набуття формально-зовнішніх, процедурних атрибутів професійної належності (носіння однострою, наявність жетона й службового посвідчення).

Прийняття Етичного кодексу поліцейського вочевидь стало б значним кроком у постановці формулювань, ретельнішому аналізі та повнішому усвідомленні етичних проблем професійної діяльності поліцейських і готовності їх розв'язувати, що має наблизити якість роботи поліції до стандартів західної професійної культури.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>
4. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України від 9 листопада 2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>
5. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських: Наказ МВС України від 19 серпня 2017 р. № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17>
6. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. С. 233. doi: <https://doi.org/10.33498/louu-2018-01-315>

II. Спеціальна література:

1. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі : підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
2. Декларація про поліцію: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 8 травня 1979 р. № 690. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803
3. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів Ради Європи від 19 вересня 2001 р. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.
4. Ламаш І. В. Феномен поліцейської культури (police culture) у сучасних зарубіжних дослідженнях. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 11–17.
5. Павлишин О. В., Кравчук О. В., Лев О. Р. Антропологічно-правові виміри професійної деформації моральної свідомості працівників Національної поліції України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 2 (18). С. 71–80.
6. Петрова Г. Деонтологічні засади службової діяльності: службовий етикет правоохоронця (поліцейського) : пам'ятка Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 100 с.

7. Трофименко В. А. Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідна частина законодавчого забезпечення їхньої співпраці із суспільством. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 4 (35). С. 175–185. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/viewFile/119656/130878>.

8. Шило Є. П. Правові принципи діяльності Національної поліції України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 6. Т. 2. С. 154–164.

III. Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua
3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
4. Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>
6. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>
7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>
8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>
9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>
10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www1.lvduvs.edu.ua>